

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ
НАУК УКРАЇНИ

**СУЧАСНІ
ПІДХОДИ ДО
МЕТОДОЛОГІЇ
ПРАВНИЧИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових праць
міжнародної науково-практичної
конференції
з нагоди 100-річчя з дня народження
дійсного члена (академіка),
академіка-засновника
Національної академії правових наук
України
Федора Глібовича Бурчака
(м. Київ, 3 квітня 2024 року)

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**СУЧАСНІ
ПІДХОДИ ДО МЕТОДОЛОГІЇ
ПРАВНИЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових праць
міжнародної науково-практичної конференції
з нагоди 100-річчя з дня народження
дійсного члена (академіка), академіка-засновника
Національної академії правових наук України

Федора Глібовича Бурчака

(м. Київ, 3 квітня 2024 року)

Київ – 2024

УДК 340.115

C-11

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
(протокол № 9 від 24 липня 2024 р.)*

Сучасні підходи до методології правничих досліджень : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100-річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка-засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака (3 квітня 2024 року, Київ). Київ : Науково-дослідний інститут приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. 210 с.

ISBN 978-617-8084-30-1

У збірнику представлені наукові доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100-річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка-засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака «Сучасні підходи до методології правничих досліджень», яка відбулася 3 квітня 2024 р. у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, організована Радою молодих вчених Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України та Радою молодих вчених Національної академії правових наук України. Тематика доповідей учасників стосується широкого кола теоретичних та практичних проблем методології правничих досліджень.

Збірник зацікавить наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, а також суддів, адвокатів та всіх практикуючих юристів.

Матеріали доповідей подано в авторській редакції. Організаційний комітет не несе відповідальності за зміст публікацій, їх відповідність до вимог законодавства і за порушення авторських прав.

ISBN 978-617-8084-30-1

© Автори, 2024

© Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, 2024

**ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ЗА НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ
У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ (СТ. 433 КК УКРАЇНИ)
ЯК ФОРМИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (ВОЄННОГО СТАНУ)**

Дослідження будь-якої проблеми, а тим паче практики притягнення до відповідальності, потребує комплексного підходу до вивчення та аналізу питання. Як свідчить проведений нами аналіз наукових публікацій, то дослідженням кримінальної відповідальності за насильство над населенням у районі воєнних дій опікувались такі вчені, як А. Мухамеджанова, Я. Лизогуб, В. Стратонов, О. Сотула, А. Дзербель та ін. Проте, відсутність у Єдиному державному реєстрі судових вироків за ст. 433 КК України свідчить про існуючі проблеми щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності. Разом з тим, за даними Офісу Генерального прокурора України такі кримінальні правопорушення обліковуються (див. Рис. 1.), але лише за окремими кримінальними провадженнями є підозри, а обвинувальних вироків – не має.

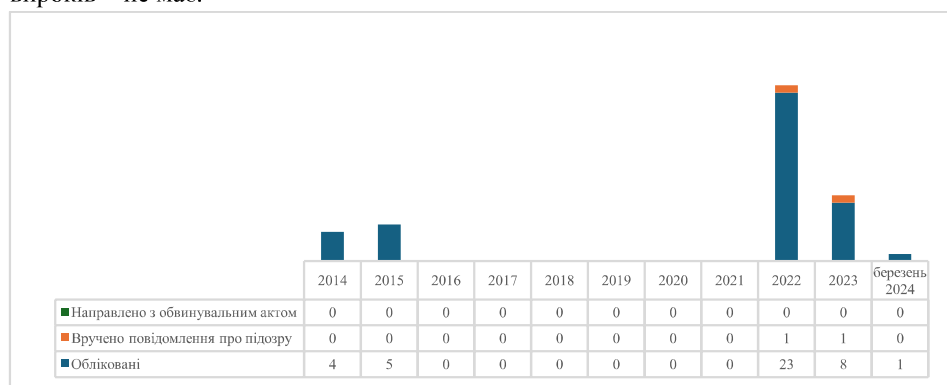

Рис. 1. Обліковані кримінальні правопорушення з 2014 р. по березень 2024 р та результати їх розгляду

Частина 1 статті 433 КК України передбачає відповідальність за насильство, протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій, тобто об’єктивна сторона цього складу кримінального правопорушення включає:

- насильство щодо населення в районі воєнних дій;
- протизаконне знищення майна під приводом воєнної необхідності;
- протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності.

Що ж стосується ч. 2 цієї статті, то відповідальність передбачена за розбій, вчинюваний щодо населення в районі воєнних дій.

Говорячи про гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) варто відзначити, що воно може мати різні форми (види), серед яких, доволі розповсюдженим є сексуальне насильство (зґвалтування, сексуальна експлуатація, примушування до зайняття проституцією, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства). Але воно не обмежується лише цим, адже як до цивільного населення, так і військовополонених може бути застосовано фізичне (наприклад, катування), психічне або економічне (зокрема, обмеження у можливості придбання їжі, засобів гігієни тощо) насильство.

Враховуючи вищевикладене, серед усіх форм об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 433 КК України нас цікавить лише насильство щодо населення в районі воєнних дій.

1. Що стосується терміну «насильство», то серед дослідників проблеми насильства немає єдиного підходу щодо його тлумачення. Так, наприклад, О. Храмцов під насильством як кримінально-правовою категорією розуміє умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та виявляється у фізичному та (або) інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та (або) психічної шкоди або створюючи реальну загрозу їх заподіяння [1, с. 89].

Л. Аларкон дає наступне визначення насильства: «Насильство – це дії, які здійснюються одним (чи декількома особами), що характеризуються такими ознаками: 1) відбуваються навмисно, спрямовані на досягнення визначеної мети; 2) завдають шкоди (фізичної, моральної, матеріальної тощо) іншій особі; 3) порушують права і свободи людини; 4) той, хто чинить насильство, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), що унеможливує ефективний самозахист жертви від насильства» [2, с. 45].

Не вдаючись у більш глибоке дослідження щодо етимологічного походження терміну «насильство» та дискусії навколо його змісту, ми підтримуємо О. Храмцова, який запропонував змістовне його поняття.

2. Фактичне застосування насильство або загроза застосування насильства є однією із ознак військових, адже сучасні збройні сили є інструментом держави. Їх набирають, оплачують і розгортають в інтересах безпеки, при цьому термін «безпека» охоплює не тільки «внутрішню», а й зовнішню, оскільки можлива загроза з боку інших держав. Традиційно функції

збройних сил визначаються двома різними способами. У той час як стримує і оборонний потенціал можна розглядати як оборонну роль, здатність розпочати напад на іншу державу з метою відстоювання національних інтересів і претензій на політичне панування можна розглядати як наступальну роль. Цей аспект, поступово втрачає свою легітимність протягом ХХ століття, про що свідчить заборона застосування насильства, закріплена у міжнародному праві.

Проте, як відзначає Я. Лизогуб «дослідження певних військових кримінальних правопорушень в Україні після оголошення на території нашої держави правового режиму воєнного стану стають дедалі активнішими. І пов'язане це, як видається, із бажанням науковців «оживити» кримінально-правове обговорення окремих статей, можливість відповідного застосування яких, з урахуванням того, що відбувається на фронті, виглядає як ніколи актуальною» [3, с. 112].

Сьогодні проблема сексуального насильства над жінками, чоловіками і дітьми, яке вчиняється російськими військовослужбовцями є актуальною і привертає постійну увагу не тільки вищого керівництва держави, правоохоронних органів, а й зарубіжних дипломатів. Разом з тим, ще до повномасштабного вторгнення у звітах міжнародних організацій наводились така інформація: «Наприклад, 17 жовтня 2015 р. два військовослужбовці 92-ої бригади Збройних Сил України у стані алкогольного сп'яніння напали на чоловіка і жінку у Каланчаку Херсонської області. У результаті цього нападу у жінки була зламана рука. 5 грудня 2015 р. на її житло напали члени батальйону «Айдар» у стані сп'яніння (деякі з них були озброєні), які, як повідомляється, брали участь у «громадській блокаді» Криму. 18 грудня 2015 р. ті ж особи напали на жінку на вулиці, переслідували та били її і говорили їй «непристойні слова сексуального характеру». Поліція не вжила жодних заходів за поданою заявою і, як повідомила жертва, не хочуть захищати її, оскільки бояться налаштувати злочинців проти себе.

У листопаді 2015 р. в центрі Бердянська (Запорізька область) три чоловіки у стані алкогольного сп'яніння, які називали себе військовими офіцерами, зайшли в кафе та напали на чоловіка, який здійснював відеозапис. Після того, як вагітна жінка, яка була в кафе зі своєю подругою, попросила їх припинити це, вони почали її ображати. Коли обидві жінки вийшли, двоє «військових» пішли за ними. Один з них вдарив вагітну жінку у живіт, незважаючи на її прохання не робити це через її вагітність. Після цього він штовхнув її на землю, схопив за волосся та почав тягти по землі, завдаючи жінці сильного болю. Він також декілька разів дав ляпаса її подрузі. Як

повідомляється, злочинці були членами батальйону патрульної служби поліції особливого призначення «Шторм». Ефективного розслідування цього випадку проведено не було. Як повідомляється, це пов'язано з небажанням правоохоронних органів проводити розслідування та притягати до відповідальності членів батальйону» [4].

Так, наведені нами факти були задокументовані не у зоні проведення Антитерористичної операції на сході України (вона проводилася на сході України саме в цей період), а лише підтверджують можливість застосування насильства щодо цивільного населення військовослужбовцями Збройних сил України. Саме небажання працівників правоохоронних органів обліковувати такі кримінальні правопорушення вказує на їх латентність. Окрім того, саме насильство щодо населення в районі воєнних дій може полягати у незаконному позбавленні волі або викраденні людини, звалтуванні чи вчиненні інших кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, заподіянні ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості, убивства або катування тощо. При цьому заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вбивство потерпілого чи його самогубство внаслідок заподіяного насильства потребують додаткової кваліфікації за відповідними Розділами Особливої частини КК України, наприклад, ч. 2 ст. 212, ч. 1 чи ч. 2 ст. 115 КК.

Отже, підводячи підсумок, можна відзначити, що конструкція ст. 433 КК України має певні недоліки та охоплює доволі широке коло кримінально протиправних діянь. Практика притягнення за вчинення насильства щодо цивільного населення в районі воєнних дій відсутня через небажання правоохоронних органів обліковувати та розслідувати діяння, що вчиняються військовослужбовцями Збройних сил України щодо цивільного населення. Зроблені нами висновки мають проміжний характер і потребують додаткової аргументації та дослідження, що й планується нами зробити у наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Храмцов, О. (2019). Насильство як категорія загальної частини вчення про обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», (27)*, 87-94. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-27-11>.
2. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічний аспект проблем насильства. К. : Либідь, 2003. 337 с.
3. Лизогуб Я. Насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України): проблеми законодавчого викладу змісту норми. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c3fba333-14f8-42df-b33f-7a4676d8d6ae/content> (Дата звернення 22.04.2024)

4. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні 14 березня 2014 р. – 31 січня 2017 р. / Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_UA.pdf (Дата звернення 22.04.2024)

Примак В. Д.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Ефективність функціонування механізмів і окремих засобів цивільно-правового захисту вирішальною мірою залежить від міри їх відповідності предмету правового регулювання та можливостей для повноцінної реалізації регулятивної та охоронної функцій об'єктивного цивільного права у їх нерозривному взаємозв'язку. Водночас йдеться про такі системність та цілеспрямованість при формулюванні змісту, тлумаченні та застосуванні відповідних правових норм, які забезпечують належне втілення принципів об'єктивного цивільного права. Причому серед останніх провідну роль відіграють морально-правові постулати справедливості, розумності й добросовісності.

Наприклад, урахування міркувань справедливості спричиняє відмінності у правовому статусі різних категорій учасників цивільних відносин, що втілюється у встановленні спеціальних умов застосування до певних суб'єктів окремих заходів цивільно-правової відповідальності або визначенні спеціальних підстав для застосування інших способів захисту як майнового, так і організаційно-правового характеру, а так само і заходів, спрямованих на встановлення правової визначеності у спірних правовідносинах. Водночас соціально орієнтована ринкова економіка передбачає підтримання такого балансу в сфері охоронних цивільних правовідносин між суб'єктами господарювання та споживачами, який відображає необхідність упровадження спеціальних гарантій додержання інтересів споживача як вочевидь більш слабкої, вразливої сторони у взаємодії з професійними учасниками цивільного обороту.

Таке становище споживача надто увиразнюється у відносинах з надання житлово-комунальних послуг та при застосуванні до нього заходів цивільно-правової відповідальності у формі стягнення неустойки та